

BEATA WALĘCIUK-DEJNEKA

<https://orcid.org/0000-0002-6034-5129>

Uniwersytet w Siedlcach (Polska)

University of Siedlce (Poland)

Emigrantka – intelektualistka: przypadek Aurelii Wyleżyńskiej. Wstęp do badań¹

Streszczenie

Artykuł jest literaturoznawczą (wstępną) próbą spojrzenia na skromny dorobek powieściowy Aurelii Wyleżyńskiej, pisarki i publicystki, praktycznie nieznaney i zapomnianej, oraz jej (żeńskiej) perspektywę patrzenia na świat. Bohaterki powieści to kobiety silne, samodzielne, odważne, niezależne, a przy tym samotne, pragnące szczęścia, miłości, niekiedy partnera. Pozornie słabe i uległe, w rzeczywistości zaradne, postępowe, wyrastające ponad przeciętność, które nie poddają się presji otoczenia i z najtrudniejszych doświadczeń potrafią czerpać wiedzę konieczną do dalszego rozwoju, same stając się orędowniczkami zmian. Wyleżyńska była ówczesną emancypantką w najlepszym znaczeniu tego słowa, a przy tym zdołała zachować dziecięcą wrażliwość obserwacji świata.

Słowa kluczowe: emancypacja, Aurelia Wyleżyńska, powieść polska, początek XX w.

---

¹ Publikacja przygotowana/dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki. Jest wynikiem udziału w projekcie „Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja”.

AN EMIGRANT-INTELLECTUAL: THE CASE OF AURELIA WYLEŻYŃSKA. INTRODUCTION

Abstract

The article is a literary (preliminary) attempt to look at the modest literary output of Aurelia Wyleżyńska, a writer and publicist, practically unknown and forgotten. It is also an attempt to discuss her female perspective on the world. The heroines of Wyleżyńska's novel are strong, independent, courageous, lonely women who want happiness, love, and sometimes a partner. Seemingly weak and submissive, in fact resourceful, progressive, rising above the average, they do not give in to the pressure of the environment and from the most difficult experiences they can draw the knowledge necessary for further development, becoming advocates of change themselves. Wyleżyńska was then an emancipator in the best sense of the word, and at the same time managed to maintain a childlike sensitivity in observing the world.

Keywords: emancipation, Aurelia Wyleżyńska, Polish novel, early 20th century

Aurelia Wyleżyńska, pisarka i publicystka, utalentowana i wykształcona kobieta, tworząca w dwudziestoleciu międzywojennym, jest dziś postacią mało znaną, a jej nazwisko kojarzy się może nielicznym badaczom. Podobnie twórczość – jest prawie nieobecna w dyskursie literaturoznawczym. W dorobku Wyleżyńskiej znajdują się zarówno powieści, jak i narracje osobiste: pamiętniki, dzienniki czy kroniki wojenne. W nich pokazuje miejsce kobiety w epoce nowoczesności i jej metodę na faktyczne przyswajanie miasta w życiu codziennym. „Opowiada” historię spacerowniczkę, podkreślając jej rolę w sferze publicznej (np. w kawiarni, restauracji, teatrze czy na ulicy). Twórczość literacka, działalność społeczna oraz zaangażowanie Wyleżyńskiej w sprawy polskie na emigracji pokazują, że ta nieprzeciętna kobieta zasługuje nie tylko na dostrzeżenie, przypomnienie, ale także na pogłębioną refleksję badawczą.

Krótki rys biograficzny

Urodziła się w małym, przygranicznym miasteczku – Oknicy, położonym w guberni podolskiej, w 1881 r. Była jednym z sześć-

Aurelia Wyleżyńska.
Portret z opublikowanej powieści *Czarodziejskie miasto*,
Warszawa 1928

ciorga dzieci. Rodzicami pisarki byli Ludomir Ludwik Wyleżyński (1846–1914) i Kamilla z Połtowiczów (1850–?). Aurelia była potomkinią starego rodu Wyleżyńskich, pieczętującego się herbem Trzaska, o którym pierwsze wzmianki można znaleźć już w XVI-wiecznych herbarzach. Po ukończeniu pensji Cecylii Plater-Zyberkówny w Warszawie kontynuowała naukę w Krakowie na Wyższych Kursach dla Kobiet im. A. Baranieckiego, a następnie w roku 1907 przyjęła ją na Wydział Filozoficzny UJ, początkowo jako hospitantkę, później jako studentkę nadzwyczajną. W tym okresie zmieniła też stan cywilny, wyszła za mąż za Tadeusza Mariana Rybakiewicza (1879–1910), nauczyciela w gimnazjum krakowskim i wadowickim, który zmarł w wieku 31 lat. Podczas studiów uczęszczała na wykłady z literatury polskiej i seminaria. Studia ukończyła latem 1911 r. W trakcie edukacji akademickiej debiutowała w 1909 r. szkicem literackim *O „Róży” Katerli*, ogłoszonym na łamach czasopisma „Prąd” (nr 10/11), poświęconym *Róży* Stefana Żeromskiego. Rok później opublikowała korespondencję z Krakowa: *Echa dni grunwaldzkich*, poświęconą obchodom 600. rocznicy zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem (*Prąd* 1910, nr 7/8).

Drugim mężem Aurelii został Adam Kropatsch (1884–1971), filozof, publicysta i nauczyciel, a trzecim – Jan Parandowski. W 1923 r., po rozpadzie związku małżeńskiego, opuściła Polskę. Wyjechała do Paryża, gdzie została na kilkanaście lat². Pod urokiem stolicy Francji

² Prawdopodobnie pierwszy raz wyjechała do Francji w 1913 r., wraz z siostrą Felicją, na studia, gdyż właśnie w tym okresie ukazują się jej zagraniczne relacje z Gandawy i Paryża,

była do końca życia i mimo wielu odbytych podróży (Włochy, Hiszpania, Niemcy, Austria) nic nie zdołało zatrzeć i zmienić tego wrażenia. To właśnie Paryż nieustannie ją oczarowywał, przynosił ukojenie i dawał nadzieję w trudnych chwilach. Poświęciła mu powieść *Czarodziejskie miasto* (1928), o cechach autobiograficznych³. Aktywnie uczestniczyła też w życiu Polonii paryskiej, m.in.: otwierając salon literacki we własnym mieszkaniu na rue de Navarre, biorąc udział w odczytach o polskiej literaturze powojennej na paryskiej Sorbonie, śląc artykuły i korespondencje do prasy krajowej, np. do „Bluszczu”, „Świata Kobiety”, „Wiadomości Literackich” czy „Lwowskich Wiadomości Muzycznych i Literackich”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Kobiety Współczesnej” oraz do wydawanego w Warszawie w języku francuskim tygodnika „Le Messenger Polonais” (1925–1928). Angażowała się również w działalność francuskiego towarzystwa Les Amis de la Pologne: wydawała w publikowanym przez to stowarzyszenie czasopiśmie oraz w paryskim piśmie „La Pologne”. Jej prelekcje zostały zauważone i odnotowane także w prasie polskiej, w krakowskim tygodniku „Nowości Ilustrowane”⁴. Nie zaniedbywała jednak pracy literackiej. Powstały wówczas powieści: *U złotych wrót* (1922), *Niespodzianki* (1924), *Księga udręki* (1926), *Biała czarodziejka* (1926), studium o Marii Kalergis, *Serce podzielone na ćwierci* (1931), *Maria Leszczyńska na dworze wersalskim*, t. 1, 2 (1935) oraz, wspomniane wcześniej, *Czarodziejskie miasto* (1928). Warto też odnotować, że za *Niespodzianki* autorka otrzymała w 1924 r. III nagrodę im. Gabrieli Zapolskiej.

W 1937 r. powróciła do Polski i zamieszkała na stałe w Warszawie. Kontynuowała pracę literacką i publicystyczną. W czasie okupacji hitlerowskiej pracowała w warszawskim szpitalu, prowadziła działalność charytatywną oraz opiekowała się rannymi i po-

---

patrz: Aurelia Wyleżyńska, *Kroniki wojenne 1939–1942*, t. 1, oprac. Grażyna Pawlak, Marcin Urynowicz, (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2022), 27 (także przypis).

³ Więcej o tej powieści piszę w innym artykule na temat Aurelii Wyleżyńskiej: Beata Wałęciuk-Dejneka, „Kobieca emigracja intelektualna: «Czarodziejskie miasto» Aurelii Wyleżyńskiej”, *Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty*, nr 29, 2022, 285–293.

⁴ Dostępne opracowania na temat Aurelii Wyleżyńskiej to: Grażyna Pawlak, „Aurelia (Aura) Wyleżyńska – zapomniana pisarka i publicystka”, *Pamiętnik Literacki*, z. 1 (105), 2014, 157–170; „Wyleżyńska Aurelia”, hasło, w: Ewa Korzeniewska (red.), *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, t. 3, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964), 554; Jadwiga Czachowska, Alicja Szałagan (red.), *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny*, t. 9, (Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 2004), 327–328; Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, (Kraków: Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, 1858), 342; Aurelia Wyleżyńska, *Kroniki wojenne*, t. 1, 25–30.

trzebującymi, uczyła lekarzy francuskiego, była tłumaczką. Zmarła w czasie Powstania Warszawskiego 3 sierpnia 1944 r.⁵

W Paryżu

Na przełomie XIX i XX w. Paryż stał się dla wielu twórców z Polski otwartą, artystyczną stolicą, dostępną wszystkim potrzebującym. Polscy uchodźcy znajdowali w nim schronienie, w domach Francuzów – gościnność, mogli swobodnie działać politycznie. Rozkwit ekonomiczny sprawiał, że miasto mogło być światowym centrum sztuki i kultury, artystyczną stolicą ówczesnego świata z niezwykle ożywioną i pobudzającą atmosferą intelektualną, życiem twórczym, zaznaczanym coraz to nowymi trendami. Ciągłe jeszcze bardzo ważne były salony, w których rozmawiano o zawodowej karierze, stanowiły one również platformę wymiany poglądów artystycznych czy panujących tendencji⁶. Jak notują pamiętniki z tamtego okresu:

byli oni [tj. polscy twórcy] odrębną grupą, która zwyczajem polskim tworzyła coś w rodzaju rodzimego getta. Polacy bowiem mieli swoje własne ulubione knajpy i lokale, ulubione ulice, gdzie mieszkali, ulubione miejsca spotkań i zabaw. Tylko nieliczni przenikali do międzynarodowego środowiska lub ściśle francuskiego⁷.

W życiu literackim Paryża, co podkreśla Franciszek Ziejka, odnosząc się do okresu młodopolskiego, ważną rolę, obok salonów i redakcji, pełniły kawiarnie. We wspomnieniach licznych świadków można przeczytać o wręcz dominującej ich roli. Tu spotykali się twórcy i literaci, debiutanci i zaawansowani artyści, tu rozmawiali o nowych trendach, kierunkach, toczyli spory, dyskutowali⁸.

⁵ Jadwiga Czachowska, Alicja Szalagan (red.), *Współcześni polscy pisarze*, 327-328; Grażyna Pawlak, „Aurelia (Aura) Wyleżyńska”, 157-170.

⁶ Ewa Bobrowska, „Emancypantki? Artystki polskie w Paryżu na przełomie XIX i XX wieku”, *Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty*, z. 1-2, 2012, https://www.researchgate.net/publication/270688171_Emancypantki_Artyстки_polskie_w_Paryżu_na_przełomie_XIX_i_XX_wieku [dostęp: 22.08.2022]. Więcej patrz: Wiesław Śladkowski, *Emigracja polska we Francji 1871-1918*, (Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1980); Tadeusz Sivert, *Polacy w Paryżu. Z dziejów życia kulturalnego w Paryżu na przełomie XIX i XX wieku*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980).

⁷ Xawery Glinka, *Paryż mojej młodości*, (Bejrut-Londyn: nakł. Drukarni Polskiej, 1950), 24.

⁸ Franciszek Ziejka, *Paryż młodopolski*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1993), 11.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r. wraz z przyznaniem kobietom praw wyborczych zmieniło tę sytuację. Wielu emigrantów powróciło do kraju i podjęło w nim nowe życie. Trzy lata później specjalna ustawa zniosła przepisy dyskryminujące kobiety w związkach małżeńskich. Odtąd żona była uprawniona do występowania w sądzie bez zgody męża, w razie jego zniknięcia mogła przejąć zarząd nad majątkiem, a także upominać się przed sądem o swoje prawa, jeśli mąż nie zapewniał jej i dzieciom odpowiednich warunków życia⁹. We Francji prawa wyborcze przyznano kobietom dopiero w 1944 r., jednak już pod koniec XIX w. kraj ten mógł zaoferować paniom, w tym Polkom, różne zdobycze ruchów feministycznych¹⁰. Zwiększający się udział kobiet w życiu społecznym znalazł swoje odbicie również w sferze twórczej, w tym na scenie literackiej. Trudna, szczególnie dla niewiast, sytuacja w porobiorowej Polsce, a zwłaszcza ograniczony dostęp do wyższych uczelni zachęcały je do wyjazdów na studia za granicę. Polki, jak podkreślają badacze, przyjeżdżały do Paryża głównie z powodów artystycznych: albo w celu zdobycia wykształcenia artystycznego (jak malarki, rzeźbiarki), albo w celu zakosztowania atmosfery kulturalnej miasta, jego dziedzictwa: urody, zabytków, muzeów, także ożywionej sceny salonów, wystaw, galerii, międzynarodowego środowiska artystycznego i intelektualnego¹¹. Tu można było rozwijać się, kształtować talent, swobodnie pisać i mówić.

Do tej grupy przynależy również Aurelia Wyleżyńska, reprezentująca polonijne środowisko literackie, a tym samym emigrantkę-artystkę, emigrantkę-intelektualistkę. W poniższych rozważaniach, poprzez analizy i interpretacje, chciałabym przybliżyć jej spuściznę literacką, ze szczególnym zwróceniem uwagi na powieści.

⁹ Maja i Jan Łoziński, *Dwudziestolecie kobiet. Portrety*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2021), 6.

¹⁰ Ewa Bobrowska, *Emancypantki?*

¹¹ W 1913 r. Wacław Gąsiorowski, pisarz i wybitna postać kolonii artystycznej we Francji, wydał w „Tygodniku Ilustrowanym” artykuł o intelektualnej emigracji z Polski do Francji. Na podstawie przeprowadzonej ankiety opublikował wyniki. Wśród emigracji intelektualnej było 477 osób, w tym 83 to literaci i dziennikarze: „kobiet 17 i mężczyzn 66”. Byli też tacy, 60 osób, którzy pisali wyłącznie po polsku. Wacław Gąsiorowski, „Emigracja intelektualna”, *Tygodnik Ilustrowany*, nr 17, 1913, 325, <http://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/203?tab=1> [dostęp: 14.02.2019], skan 130; idem, „Emigracja intelektualna”, *Tygodnik Ilustrowany* nr 16, 1913, 306, <http://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/203?tab=1> [dostęp: 14.02.2019], skan 105.

Kobiece „ja” w powieściach – kilka uwag wstępnych

Wyleżyńska to pisarka o wielkiej wrażliwości, wnikliwa obserwatorka środowiska i miejsc, w których przebywała, kobieta światła, otwarta i utalentowana, znająca swoją wartość, śmiało podejmująca wszelkie wyzwania. Dzieła jej zostały po II wojnie światowej zapomniane, powieści nieczytane, a wojenne notatki nawet nieopublikowane w całości, aż do początku XXI w.¹² Nawet historycy dziejów okupacji wykorzystywali jej zapiski sporadycznie. Jak twierdzą autorzy wstępu do *Kronik wojennych*:

Za symboliczne wymazanie osoby oraz jej dorobku uznać można zniszczenie przez czas jakiegokolwiek śladu po grobie Autorki na warszawskich Powązkach. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku znajdowała się tam tabliczka z imieniem i nazwiskiem zawieszona na skromnym krzyżu. Dziś nie ma nic. Bezimienne miejsce, którego widok przytłacza, bywa bowiem wykorzystywane do składowania cmentarnych śmieci¹³.

Powstałe na początku XX w. i niewznawiane powieści Wyleżyńskiej: *U złotych wrót* (1922), *Niespodzianki* (1924), *Księga udreki* (1926), *Biała czarodziejka* (1926), *Serce podzielone na ćwierci* (1931), *Maria Leszczyńska na dworze wersalskim*, t. 1, 2 (1935) oraz wspomniane wcześniej *Czarodziejskie miasto* (1928) można traktować jako utwory kobiece, a więc poświęcone kobiecie, jej odkrywaniu siebie. Towarzyszy temu autorefleksja na temat własnego życia i stawianie pytań o własną tożsamość, poszukiwanie „ja” i odnajdywanie „ja”. W ten sposób powstaje szczególny akt komunikacyjny, który eksponując egzystencjalny wymiar lektury, niweluje dystans pomiędzy tekstem a czytelniczką, przemawiając do niej w sposób znany, czerpiąc z jej własnych doświadczeń.

Bohaterką utworów jest kobieta, najczęściej samotna, pragnąca szczęścia, miłości, niekiedy partnera. Zagubiona w jakimś mieście europejskim – Paryżu, Wenecji czy Warszawie – poszukuje doznań, przeżyć, emocji. Ma czas, nie podlega żadnej presji, nie spieszy się nigdzie, czerpie rozkosz z kontemplacji otoczenia, je-

¹² Aurelia Wyleżyńska, *Kroniki wojenne, 1943–1944*, t. 2, oprac. Grażyna Pawlak, Marcin Urynowicz, (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2022).

¹³ Ibidem, t. 1, 15.

go obserwowania, podziwiania. Odkrywa to, co nieznanne, z uwagą i wrażliwością poddaje się otaczającej ją rzeczywistości, korzysta z przyjemności powrotów do znanych, ale i odwiedzanych po raz pierwszy, nowych miejsc. Jest kobietą uwikłaną także w rozmaite związki uczuciowe. Miłość i cierpienie stanowią podłoże wszelkich jej relacji. Ale jest w niej też coś znacznie istotniejszego: to próba wyzwolenia się z więzów tradycyjnej obyczajowości, a nawet więcej – chęć zawłaszczenia pola dotychczas przynależnego mężczyznom.

Wyleżyńska akcentuje w powieściach wpływ okoliczności i czynników zewnętrznych na wybory bohaterki, jej zmysłową wrażliwość, nastroje, czasami potrzebę wyróżniania się, zaznaczania swojej obecności. Skupia się też ona na otwarciu na świat, na to, co nowe i nieznanne, ale również na znalezieniu w nim miejsca dla siebie, na odnalezieniu siebie pomiędzy przeszłością a tajemniczą przyszłością:

Wszystko teraz obracało się około tej przyszłości. Janka cała się jej poświęciła; nie istniało życie poprzednie, obecne nie dawało żadnych innych wrażeń¹⁴.

Bohaterka snuje plany, marzy, opowiada o oczekiwaniach, tęsknocie, daremności działań i czekających ją sukcesach:

Kochała te godziny, to były jedyne jej własne godziny, z nich czerpała siły do dalszej, ciężkiej pracy, one dawały jej nadzieję spełnienia marzeń. Gdzieś u kresu wszystkiego stała sława, do której wyciągała ręce¹⁵.

Narracja powieści kieruje uwagę na afirmację codzienności, zwyczajności, a nawet drobiazgowości, poszukiwanie piękna świata, trudu pracy oraz spotkań z ludźmi.

Kobiety z powieści Wyleżyńskiej – takie jak Janka, Wiśka czy Maria – to kobiety samodzielne, pozornie słabe i uległe, a w rzeczywistości silne, zaradne, postępowe, wyrastające ponad przeciętność, które nie poddają się presji otoczenia i z najtrudniejszych doświadczeń potrafią czerpać wiedzę konieczną do dalszego rozwoju, same stają się orędowniczkami zmian. I chociaż życie nie oszczędza im zmartwień, cierpień, kłopotów czy bólu, to potrafią zachować godność, samodzielność, rozwagę i nowoczesność w myśleniu i po-

¹⁴ Aurelia Wyleżyńska, *U złotych wrót. Powieść*, (Lwów: H. Altenberg, 1942), 73.

¹⁵ Ibidem, 73.

stępowaniu. Lubią snuć się po mieście, poszukując przyjemności w samym akcie poruszania się, przemierzania trasy. Delektują się miejscem, w którym są, czerpią radość z samego faktu bycia w nim. Z uwagą i wrażliwością poddają się otaczającej je rzeczywistości, nabierają przyjemności z powrotów do miejsc, w których były (np. teatry). Chłoną, rejestrują, zachwycają się – tak jak Maria:

chciała zobaczyć Paryż. Idąc spacerowym krokiem ... z pewnym zainteresowaniem zaglądała w okna, badając tajemnice kryjące się za koronkowymi firankami¹⁶.

Ruchowe doświadczanie przestrzeni, jak twierdzi Małgorzata Nieszczerzewska, szczególnie widoczne, wyraźne podczas miejskich przechadzek, rejestruje ożywienie, zmienność perspektyw, aktywność jednostki; wzrok zatrzymuje się wtedy na architektonicznych szczegółach, różnorodnych topograficznych fragmentach. Poruszając się, bohaterka buduje swoją relację w miejskiej przestrzeni i wobec niej¹⁷.

Warto w tym miejscu nadmienić, że w XIX stuleciu i na początku wieku XX podróżowanie kobiet i ich przebywanie poza domem wiązały się niewątpliwie z pewną dyscypliną i rygoryzmem kulturowym. Kobieta, a tym bardziej samotna, miała w tym czasie szczególnie ograniczone prawa, ale też i obowiązki, wypływające z jej stanu: wdowy, panny czy rozwiedzionej¹⁸. Nie powinna była (nie mogła nawet) opuszczać domu bez opieki, nie mogła pojawiać się w zarezerwowanych dla mężczyzn przestrzeniach publicznych bez narażenia na szwank swojej reputacji¹⁹. Niewątpliwie podróże stanowiły oznakę emancypacji²⁰.

¹⁶ Aurelia Wyleżyńska, *Czarodziejskie miasto*, (Warszawa: s.n., 1928), 7.

¹⁷ Małgorzata Nieszczerzewska, „Doświadczenie ruchu. Kobiety i nowoczesne miasto”, w: Ryszard Nycz, Anna Zeidler-Janiszewska (red.), *Nowoczesność jako doświadczenie*, (Kraków: Universitas, 2006), 411–422.

¹⁸ Więcej na ten temat, patrz: Beata Wałęciuk-Dejneka (red.), *Modele kobiecej samotności – panny, wdowy, rozwiedzione*, (Kraków: Aureus, 2015); Agnieszka Chlebowska, „Stare panny”, *wdowy i rozwiedzione: samotne szlachcianki w Prusach w latach 1815–1914 na przykładzie prowincji Pomorze*, (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012); Cezary Kukło, *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej: studium demograficzno-społeczne*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 1998).

¹⁹ Michelle Perrot, *Moja historia kobiet*, tłum. Marta Szafrńska-Brandt, (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 2009), 167.

²⁰ Więcej na temat, patrz: Beata Wałęciuk-Dejneka, „Kobiece doświadczanie drogi: «ja» w podróży. Rozważania na podstawie «Wspomnień» Anny Dostojewskiej”, *Prace Literatu-*

Aurelia Wyleżyńska nie mieściła się w ramach ówczesnej obyczajowości, szczególnie tej określającej rolę żeńskiej części społeczeństwa w patriarchalnym świecie. Doskonale wykształcona, równie łatwo potrafiła odnaleźć się w Krakowie, we Lwowie, Warszawie, jak i w Paryżu. Tematem swoich utworów uczyniła wystające ponad przeciętność przedstawicielki płci pięknej: Narcyzę Żmichowską, Marię Leszczyńską, Marię Kalergis czy Zofię Węgierską. Podobnie fikcyjne bohaterki jej powieści, z pozoru kruche, niewytrzymałe i potulne, w ostatecznym rozrachunku okazują się kobietami mocnymi, które nie poddają się presji otoczenia. Z najtrudniejszych doświadczeń umieją czerpać wiedzę konieczną do dalszego rozwoju. Wreszcie – same stają się orędowniczkami zmian. Wyleżyńska była ówczesną emancypantką w najlepszym znaczeniu tego słowa, a przy tym zdołała zachować dziecięcą wrażliwość obserwacji świata²¹.

Twórczość literacka (szczególnie powieściowa) Aurelii Wyleżyńskiej, jak wspomniałam na początku, to przestrzeń jeszcze nierozpoznana i niezbadana, która zasługuje nie tylko na dostrzeżenie czy przypomnienie, ale przede wszystkim na pogłębioną refleksję badawczą.

Bibliografia

Źródła

Aurelia Wyleżyńska, *Czarodziejskie miasto*, (Warszawa: s.n., 1928).

Aurelia Wyleżyńska, *Księga udręki. Powieść*, (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1926).

Aurelia Wyleżyńska, *Niespodzianki*, (Lwów: Lektor, 1924).

Aurelia Wyleżyńska, *U złotych wrót. Powieść*, (Lwów: H. Altenberg, 1942).

---

rozprawcze, nr 4, 2016, 99–113, także eadem, „«Kobiety inspirują kobiety»: Paryż w kobiecej wyobraźni turystycznej”, w: Joanna Frużyńska (red.), *Kobieta w oczach kobiet. Kobiety (auto)narracje w perspektywie transkulturowej*, (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2019), 295–303, patrz też: eadem, „Kobiece bycie w mieście: Paryż. Rozważania na podstawie «Dziennika» Marii Baszkircew”, *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX–XX wieku*, t. XX, 2018, 157–167, <https://repozytorium.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/29086> [dostęp: 25.10.2023].

²¹ Grażyna Pawlak, „Aurelia (Aura) Wyleżyńska”, 170.

Opracowania

- Bobrowska, Ewa. „Emancypantki? Artystki polskie w Paryżu na przełomie XIX i XX wieku”, *Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty*, z. 1–2, 2012, 11–27.
- Chlebowska, Agnieszka. „Stare panny”, *wdowy i rozwiedzione: samotne szlachcianki w Prusach w latach 1815–1914 na przykładzie prowincji Pomorze*, (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012).
- Gąsiorowski, Waclaw. „Emigracja intelektualna”, *Tygodnik Ilustrowany*, nr 16, 1913, 306.
- Gąsiorowski, Waclaw. „Emigracja intelektualna”, *Tygodnik Ilustrowany*, nr 17, 1913, 325.
- Glinka, Xawery. *Paryż mojej młodości*, (Bejrut–Londyn, nakł. Drukarni Polskiej, 1950).
- Kukło, Cezary. *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej: studium demograficzno-społeczne*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 1998).
- Łozińscy, Maja i Jan. *Dwudziestolecie kobiet. Portrety*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2021).
- Nieszczerewska, Małgorzata. „Doświadczenie ruchu. Kobiety i nowoczesne miasto”, w: Ryszard Nycz, Anna Zeidler-Janiszewska (red.), *Nowoczesność jako doświadczenie*, (Kraków: Universitas, 2006), 411–422.
- Paprocki, Bartosz. *Herby rycerstwa polskiego*, (Kraków: Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, 1858).
- Pawlak, Grażyna. „Aurelia (Aura) Wyleżyńska – zapomniana pisarka i publicystka”, *Pamiętnik Literacki*, z. 1, (105), 2014, 157–170.
- Perrot, Michelle. *Moja historia kobiet*, tłum. Marta Szafrąńska-Brandt, (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 2009).
- Sivert, Tadeusz. *Polacy w Paryżu. Z dziejów życia kulturalnego w Paryżu na przełomie XIX/XX wieku*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980).
- Śladkowski, Wiesław. *Emigracja polska we Francji 1871-1918*, (Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1980).
- Wałęciuk-Dejneka, Beata. „Kobieca emigracja intelektualna: «Czarodziejskie miasto» Aurelii Wyleżyńskiej”, *Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty*, nr 29, 2022, 285–293.
- Wałęciuk-Dejneka, Beata. „Kobiece bycie w mieście: Paryż. Rozważania na podstawie «Dziennika» Marii Baszkircew”, *Studia*

- z *Historii Społeczno-Gospodarczej XIX-XX wieku*, t. XX, 2018, 157–167.
- Wałęciuk-Dejneka, Beata. „Kobiece doświadczanie drogi: «ja» w podróży. Rozważania na podstawie «Wspomnień» Anny Dostojewskiej”, *Prace Literaturoznawcze*, nr 4, 2016, 99–113.
- Wałęciuk-Dejneka, Beata. „Kobiety inspirują kobiety»: Paryż w kobiecej wyobraźni turystycznej”, w: Joanna Frużyńska (red.), *Kobieta w oczach kobiet. Kobiące (auto)narracje w perspektywie transkulturowej*, (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2019), 295–303.
- Wałęciuk-Dejneka, Beata (red.). *Modele kobiecej samotności – panny, wdowy, rozwiedzione*, (Kraków: Aureus, 2015).
- Wyleżyńska, Aurelia. *Kroniki wojenne 1939–1942*, t. 1, 1943–1944, t. 2, oprac. Grażyna Pawlak, Marcin Urynowicz, (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2022).
- Ziejka, Franciszek, *Paryż młodopolski*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1993).